

PRÒLEG

La Seu d'Urgell, maig del 1944

QUAN L'AUTOBÚS DE LA COMPANYIA Alsina Graells es va aturar a la Seu d'Urgell, procedent de Puigcerdà, el sol ja feia estona que s'havia post darrere les muntanyes.

El conductor va haver de córrer a aixecar el capó i abeurar el radiador abans que no esclatés en mil trossos. Mentrestant, els passatgers sortien entre balancejos i sospirs estomacals després d'un viatge ben pesat. Els més joves, atapeïts al sostre del vehicle, descendien per les escales posteriors, tot esquivant farcells, maletes i fins i tot un matalàs. Des que s'havia acabat la guerra, el trajecte des de Puigcerdà era insofrible.

L'home va baixar i va desar la maleta lligada amb cordes entre les cames mentre es posava la gavardina i el barret i encenia una cigarreta. Va expel·lir una glopada de fum. Estava baldat, però almenys ja gairebé havia arribat al seu destí.

Va mirar al seu voltant.

El cor li va fer un sotrac en veure una parella de la Guàrdia Civil. Se'ls va mirar de reüll fins que es va convèncer que no mostraven gens d'interès en ell. De totes maneres, va fer mitja volta i se'n va anar en direcció contrària. Millor no temptar la sort.

El foraster rondava la quarantena. Caminava amb un aire desmanegat, enfundat en una gavardina desgastada. Era

de constitució eixuta, però fibrosa, i tenia una cara expressiva d'on sobresortien unes ulleres de pasta que reposaven sobre el nas aguilenc.

Pel posat, saltava a la vista que no era de la comarca. Ni tan sols de la muntanya. De fet, era la primera vegada que trepitjava la Seu i s'hi trobava més perdut que si l'haguessin deixat caure enmig del passeig de la Castellana.

Va mirar el cel. Aviat seria fosc. No volia que la nit l'inxampés vagant solitari pels carrers amb una maleta i que qualsevol pogués començar a fer-se preguntes. Va valorar la possibilitat de buscar una pensió per passar-hi la nit i deixar per a l'endemà anar a l'adreça que li havien donat a Barcelona, però la va rebutjar de seguida. No seria prudent haver de signar en el llibre de registres i presentar la documentació per allotjar-s'hi.

Gens prudent.

Li quedava una estona de llum i el carrer que buscava no podia ser gaire lluny. De fet, en aquell llogaret *res* no podia ser gaire lluny. Si l'estaven esperant, bé. I si no, ja s'apanyaria com fos.

El contacte de Barcelona no havia estat gens explícit. Només li havia dit que havia de ser al lloc convingut entre els dies 22 i 25 de maig. Passat el termini, li havia deixat clar que no intentés *res*. Que ja concertarien noves dates. Era dimarts, 23 de maig. Dins del termini.

Va recolzar l'espatlla en un dels porxos del carrer Major i va aferrar la maleta entre les cames. Qualsevol precaució era poca. De la butxaca de la gavardina va treure el paquet de tabac i es va endur una cigarreta als llavis. L'aspecte lúgubre que adquiria el principal carrer de la vila, sota la llum somorta dels fanals, va fer que s'imaginés tricornis amagats entre les ombres.

De l'altra butxaca va treure un encenedor de gasolina i la va encendre. Després de recórrer tots els porxos d'una llambregada, va atansar una estampeta de la Verge a la llum

de la flama i la va contemplar. S'havia repetit l'adreça mil vegades; però se'n va voler assegurar. Li havien entrat tots els dubtes de cop.

Amagades entre els núvols, dues inicials: SM, Santa Maria. A la referència que constava al peu, i que es corresponia amb la fàbrica impressora, dos petits punts gairebé imperceptibles sota els números 1 i 2, de l'*any del Senyor* de 1942. I un altre punt sobre el número 1 del mateix any. Carrer Santa Maria, número 12, primer pis.

El foraster va caminar uns quants metres, carrer amunt, abans d'aturar-se.

Sense saber on anava, l'únic que faria seria vagar sense rumb. Havia de preguntar. A la plaça Patalín va veure-hi un darrer botiguer que tancava el comerç. S'hi va atansar amb pas mesurat, per no cridar l'atenció.

—Bona nit. Tancant, oi? —va saludar amb una obvietat per trencar el gel.

—Doncs, sí —va respondre el botiguer, mentre passava la clau al porticó de fusta de l'aparador de l'establiment—. Ja n'hi ha prou per avui. Demà serà un altre dia —va contestar també amb una obvietat, en girar-se i repassar visualment de dalt a baix el nouvingut—. Si volia res em sap greu...

—No, no —es va afanyar a dir-li—. Acabo d'arribar al poble i estic buscant el carrer de Santa Maria. No sap pas on cau?

L'home es va gratar el cap.

—Santa Maria, Santa Maria... Ah! Vostè es deu voler referir a lo carrer dels Canonges. No és veritat?

—Doncs... no sabia dir-li... Jo preguntava per Santa Maria.

—Sí, sí. No es preocupi —va tranquil·litzar-lo—. De forma oficial se'n podrà dir així, però aquí tothom lo coneix com lo carrer dels Canonges. Pel munt de capellans que el transiten anant i venint des de la catedral a lo palau del bisbe... Sap vostè? —Ho va dir en veu baixa, tot i que la plaça era deserta. No estaven els temps per a bromes, i molt menys amb el clergat.

—Si vostè ho diu... serà aquest —s'hi va avenir el foraster—. I queda gaire lluny?

—No, de cap manera. Si pren vostè aquell carreró —assenyalà al fons de la plaça— s'hi toparà. És aquí mateix. No té pèrdua.

El foraster li va agrair les indicacions i, seguint-les, va arribar-hi en un moment. Es va aturar davant el portal d'una casa estreta i escrostonada, i va fixar la vista en el rètol de xapa amb el número 12.

La porta del carrer era oberta. Va pujar les escales fins al primer pis i va deixar la maleta al replà. Tot seguit, va colpejar amb els artells en l'única porta que hi havia. Res. Tot indicava que no hi havia ningú, a casa. Va tornar a trucar una altra vegada. Estava a punt de rendir-se quan va sentir, rere la porta, una veu de dona, preguntant-li:

—Qui és? Què vol?

—Viu aquí en Josep de les ulleretes?

—Qui demana?

—Amb els forts freds de l'hivern les orenetes trigaran més a tornar —va deixar-li anar d'una tirada. Que sigui el que Déu vulgui.

Va sentir passar el forrellat i es va obrir la porta.

—Arriba tard —digué la dona—. L'esperàvem ahir.

Va entrar al petit rebedor, alhora que ella donava una ullada al forat de l'escala per assegurar-se que venia sol. Satisfeta, va tancar de seguida.

La dona el va precedir i van recórrer el llarg passadís fins a la cuina on, assegut en una cadira de palla i amb els colzes sobre la taula, els esperava un home de mitjana edat, bigoti espès i ulleres rodones de pasta, color carei. Al costat hi tenia una boina, un paquet de Chester sense filtre i un atrotinat encenedor de metxa.

El foraster li va allargar la mà per saludar:

—Em dic...

—No! No m'ho digui —el va aturar l'Ulleretes amb el palmell estès—. Ja sabem tot lo que hem de saber, los uns dels altres. Los nostres contactes ja se n'han preocupat. —Va treure un Chester del paquet i l'encengué.— Vostè vol una cosa i nosaltres l'hi proporcionem. Així de senzill. Paga, i aquí pau i després glòria —va mig somriure per la citació tan clerical que li havia sortit—. Ara bé, ja l'he d'advertir que no seré pas jo qui lo passi a Andorra. Des que van capturar un grup de contrabandistes a Martinet que hi ha moltes patrulles dels civils pul·lulant per los camins. Millor estar-se quietet uns dies i buscar una altra via. Entén lo que li dic?

El foraster va assentir amb el cap. No li agradava, però quin remei. No podia pas tornar-se'n. Només li quedava confiar en l'home que acabava de conèixer i continuar endavant.

—Ei!, dona —va exclamar, dirigint-se a la seva esposa—. Posa al nostre convidat un got de vi. Fa cara de venir amb set. I vostè, segui, que no li farem pagar més per la cadira.

L'Ulleretes li va exposar els detalls del nou pla.

S'hauria de quedar a la Seu fins a la matinada de dijous. Llavors ja havia acordat amb el conductor de Lleteries que pujaria al camió que feia la recollida de la llet d'aquesta part del Cantó —i que aquell dia s'havia d'arribar a Sort per un encàrrec de l'empresa—, i baixaria a Llagunes, on l'estaria esperant el nou passador.

—Els canvis seran mínims —va concloure—. Ni haurà de pagar més ni correrà cap risc. El pagament es va estipular en sis-cents cinquanta pessetes, oi? —va preguntar retòric amb un to que no admetia rèplica.

El foraster se'l va mirar i, simplement, va fer-li una ganyota d'assentiment.

—D'aquests calerons vostè me'n pagarà ara cent cinquanta, i la resta ho abonarà al nou passador quan hagin travessat la frontera. Veu com res no ha canviat. —Va somriure per sota el gros bigoti i va deixar entreveure un parell de pales gro-

guenques per la nicotina.— Bé... sí —observà, i va fer girar indiferent la roda de l'encenedor un parell de vegades sense que arribés a saltar l'espurna—: la propina que haurà de donar-li al conductor del camió per lo trajecte. Amb vint-i-cinc peles n'hi haurà prou. És més de lo que guanya aquell pallús en dos dies de jornal a la RILSA.¹ Suposo que les hi podrà donar, oi? —va dir, arquejant les celles.

El foraster va afirmar amb el cap i va posar mà a la cartera per comptar les cent cinquanta pessetes requerides. Les va depositar damunt la taula. L'Ulleretes va comptar els bitllets amb la mirada i tot seguit els va llançar la boina a sobre.

La dona els contemplava de reüll, sense badar boca. Anava per feina. Continuava preparant el sopar a la cuina econòmica i va posar un altre buscall al foc. L'Ulleretes es va girar i va aprofitar per llençar-hi la burilla.

—Em sap greu no passar-lo jo —va sospirar, fent petar els llavis—, però no em vull pas arriscar. No val la pena. Ni per mi... ni per tu. No et sembla? —el va tutejar—. Suposo que ho entens, oi?

El foraster va escurar el got de vi i el va deixar damunt la taula. Amb lentitud reflexiva es va eixugar els llavis amb el dors de la mà i li va contestar resignat:

—Ho entenc perfectament. Però... digui'm. Què hi ha dels contactes que m'havia de proporcionar a Andorra i pels quals també he pagat?

L'Ulleretes va sospirar alleujat.

—Són perquè quan arribi al Principat no tingui problemes i lo repatriïn un altre cop cap a Espanya, com si fos un més de la llista dels 101.

El foraster va assentir amb un gest. Havia sentit parlar de la famosa llista elaborada per la policia, a petició del governador civil de Lleida, dels espanyols residents a Andorra i

1. Reunió d'Indústries Làcties, S. A. Lleteries de la Seu d'Urgell S. A.

dels quals s'exigia l'expulsió immediata. El seu no era el cas, però com a símil servia d'allò més.

—Tinc un bon amic a Andorra, passador com jo —va puntualitzar—, que quan arribi li proporcionarà tot lo que necessiti perquè gaudeixi d'una felicitat estada al Principat —va comentar amb un to no exempt de vanitat—. I, sobretot, perquè no l'emprenyin amb preguntes incòmodes. Em segueix, vostè?

—Perfectament.

—La persona en qüestió ja està avisada. Vostè, únicament, l'haurà de localitzar a la Massana i lliurar-li aquest botó. —L'Ulleretes es va treure de la butxaca un gruixut botó negre, d'abric, amb un únic forat al centre.— Es diu Quim Sabarich i el trobarà pels voltants de l'hostal Palanques. Un cop hagin contactat seguirà les seues instruccions per instal·lar-se a Andorra... o per passar a França... això vostè mateix. Encara que tal com estan les coses per allà, no l'hi recomano —va esbufegar—. Aquestos tres últims anys hi ha hagut molt més tràfec de dalt a baix —amb el polze va assenyalar en direcció nord, cap a Andorra— que no pas en la seva direcció. Va a contracorrent —somrigué—. Però res. Los seus motius deu tenir. Ni els sé, ni m'importen. En aquest ofici, com menys se sap, millor. Si no saps, no pots dir res. L'únic que exigeixo és que se'm pagui per endavant. Qui sap què es pot trobar un durant lo *viatge* —va dir sense pensar-ho. I de seguida es va penedir del comentari.

La dona continuava amb el sopar, però no se'n va poder estar i es va escurar la gola discretament per cridar-li l'atenció. "Talòs!", va pensar.

—Per cert... —va aclarir l'Ulleretes—. Quan arribi a Andorra haurà de pagar al nou contacte dues-centes pessetes.

Davant la cara d'estupefacció del seu hoste, l'Ulleretes li ho va argumentar:

—Sí, ja sé que ningú no li ho havia comentat; però li prometo que pagaran la pena. —Després d'un silenci va afegir:— Perquè suposo que també les du, oi?

El foraster li ho va confirmar amb un gest resignat. Què més podia fer? No volia entrar en un regateig de conseqüències impredecibles. Li anava la pell.

L'Ulleretes es va aixecar. Es va gratar el cap i es va calar la boina com si tingués intenció de sortir. No obstant això, es va recolzar al respatllet de la cadira i li digué:

—A l'habitació hi té una *cama* turca on podrà descansar los ossos, i més tard la meua dona li portarà un plat de sopa amb un tros de formatge i un got de vi. Seria molt convenient —allò va sonar més a ordre que no pas a consell— que demà no sortís de l'habitació i, molt menys, baixés al carrer. Com menys es deixi veure, millor per a tots.

Van sortir de la Seu dijous, molt abans de l'alba. El camió de Lleteries dugué el foraster per unes pistes forestals de muntanya infernals. Camins estrets, plens de pols i pedres que transitaven entre valls angostes, a tocar del penya-segat.

El va envair una sensació de desemparament total.

El conductor, en canvi, anava per aquells camins com a cal sogre. Cantussejant i fent-li bromes de tant en tant, que ell no contestava. Una mica molest pel seu silenci, ja de baixada del port, el va avisar amb veu seca que el deixaria a la propera cruïlla i hauria de continuar a peu fins al poble.

Llagunes és allà baix. Lo poblet que es veu; va informar-lo assenyalant en la direcció correcta. I el va deixar enmig del no-res, sense dir-li ni adeu.

Amb prou feines va perdre de vista el camió, es va doblegar i va vomitar sobre uns matolls. S'havia estat aguantant la darrera mitja hora, però per res del món no hauria volgut donar a aquell gamarús el plaer de veure'l descanviar la *pela*.

Com que era tot baixada, no va trigar gaire a arribar al poble. De seguida va trobar la casa. L'Ulleretes la hi havia descrit amb profusió de detalls. Una dona li va obrir la porta i el va fer entrar, a resguard de mirades indiscretas, tot estirant-lo

de la màniga de la gavardina. Un cop més, no van caldre els noms. Ambdós sabien qui eren i què volien.

La dona el va fer seure a la taula de la cuina i li va donar la mala notícia: El seu marit, el passador, era al llit des de feia dies, amb la febre rosegant-li les entranyes.

—No li vam dir a l'Ulleretes perquè pensàvem que li passaria —es va justificar, avergonyida—. Ens fan molta falta los diners, sap vostè? I quan l'Ulleretes li va proposar la feina al meu home vam creure que ens havia tocat la loteria. Lo remei a los nostres mals.

Mals eren el que sobrava, en aquella casa.

A l'habitació contigua —segons va poder comprovar després—, hi agonitzava el fill adolescent del matrimoni, prostrat per la tuberculosi pulmonar, l'absència de medicaments i la desnutrició. I, asseguda al llit, fent-li companyia al seu germà, la filla gran: amb la cama dreta amputada des del genoll per culpa d'una bomba que no van arribar a saber mai quin dels dos bàndols havia disparat. Tant se valia.

El foraster no va saber quina cara posar. Qui els podia retreure haver volgut guanyar quatre calés, amb aquell panorama?

Va distreure la mirada en el foc de la llar. A l'olla bullia el dinar: trumfes i uns pocs naps, amb un bocí de cansalada per donar-los gust. Va ser ella qui va tornar a parlar:

—No sé pas com ho farem. Tal com està no pot fer ni una passa.

El foraster va fer que sí amb el cap. No s'esperava que el seu viatge envers la llibertat acabaria d'aquella manera: atrapat en un poblet de muntanya, a pocs quilòmetres de la frontera. Què podia fer? Tot menys mitja volta. Abans, ho intentava tot sol. Si Andorra era només a uns pocs quilòmetres, a l'altre cantó de la muntanya, oi?

Li va dir a la dona que, si li indicava per on, hi aniria sol.

El va tractar de boig. On anava a parar? La frontera estava a més de cinquanta quilòmetres de muntanya pirinenca, boscos frondosos i valls escarpades. Amb aquella roba, aquelles sabates

i arrossegant una maleta tan pesant tindria sort si acabava en mans d'una parella de civils, li va dir.

Ella, però, el veia més estimbat en algun barranc després de dies de vagar pels boscos. Si es volia suïcidar, hi havia maneres més pietoses.

—Deixi'm que ho consulti amb lo meu home —digué—. Potser se li acudirà alguna cosa.

El malalt va proposar, aprofitant un dels breus moments de lucidesa, que s'esperés uns dies amagat a les golfes mentre ells pensaven una alternativa. Tenien un amic a Sort, li va explicar, que coneixia algú —un contrabandista— a qui li podia interessar passar un paquet de dues potes cap a Andorra. Podien trucar-li des de la centraleta del poble i esbrinar si s'hi avenia. L'operació era compromesa perquè amb tants d'intermediaris algun se'n podia anar de la llengua i acabar tots entre reixes. Però era això o tornar enrere.

“Qualsevol cosa menys allò”, va pensar el foraster. I va acceptar la nova solució amb la resignació que ja començava a ser-li habitual.

Es va passar tres dies tancat a les golfes, com un emboscacat, passant fred, gana i, sobretot, nervis. Al vespre del tercer dia, la dona el va pujar a buscar a correuita. Hi havia una motocicleta esperant-lo davant de la porta. Calia no perdre ni un minut.

Quan es va acomiadar de la infortunada família, va posar a la butxaca del davantal de la dona un bitllet de cent pessetes. Després va pujar a la moto i tots dos van partir cap a Sort.

Durant el trajecte no van creuar ni tres paraules.

El motociclista, d'uns vint-i-quatre o vint-i-cinc anys, va dur el paquet fins a una petita masia mig abandonada entre Sort i Rialp.

L'estampa visual de les edificacions feia pena. L'absència de llum elèctrica i les ombres engendrades per la claror de

la lluna conferien al recinte una aparença fantasmagòrica. Els estables contigus eren completament derruïts, així com la paret oest de l'edifici principal, que deixava al descobert mitja habitació de la planta baixa —probablement la cuina— i dues estances del pis superior. La resta apareixia totalment escrostonat per la metralla.

El taciturn guia va obrir la porta gruixuda de fusta amb una clau que va recollir de sota una pedra i el va convidar a entrar. Va il·luminar l'estança amb una petita llanterna de llum esmoreïda, però suficient perquè el foraster es fes una composició del lloc i li caigués l'ànima als peus.

Tot era destrossat.

Amb un gest de la mà li va indicar que el seguís.

Per unes oscades escales de fusta van pujar a la planta superior, on el panorama no diferia del de la inferior. El guia, fent cas omís a l'atònit silenci del visitant, es va dirigir tot dret cap a una de les cambres. Davant la porta va girar el cap i li digué: Esperis aquí un moment.

Va entrar i va encendre l'espelma d'un canelobre, i després una altra candela a l'altre extrem de l'habitació.

A la claror de les espelmes l'habitable no tenia res a veure amb la resta de la casa. Aquesta era una estança perfectament habitable. Hi havia un llit i una tauleta, i prop de la finestra un senzill escriptori amb una cadira i un balancí de fusta al costat. També hi havia un armariet de rebost, amb unes poques llaunes i menjar per a diversos dies i una garrafa d'aigua. A l'altre costat de la finestra hi havia un peu de ribella de fusta amb mirall envellit i el corresponent gibrell de porcellana, així com una gerra i mitja pastilla de sabó de sosa per a la higiene personal. Per a les altres necessitats, el foraster hauria de baixar a la planta inferior o sortir per una finestra a l'exterior. El guia, en marxar —tal com li va dir—, tornaria a tancar la casa amb clau, per evitar l'entrada no desitjada d'algun intrús o de despistats curiosos.

—Aquí estarà segur i no el buscarà ningú —li va garantir—. Doni'm un dia, a tot estirar dos, i quan ho tingui enllestit lo vindré a cercar per marxar. Estigui preparat. Ens n'anirem de nit.

El foraster va deixar la maleta sobre el llit i es va mirar l'habitació. No devia pas ser la primera vegada que la utilitzaven per a aquells menesters, va pensar. Després es va girar cap a ell i va assentir amb el cap. El circumspecte passador li va fer una darrera recomanació abans de marxar:

—Quan vulgui encendre les espelmes tanqui los porticons. Encara que millor seria que los mantingués sempre tancats, no fos cas que algú lo pogués veure. De qualsevol manera no els obri més de tres o quatre dits.

El passador el va tornar a buscar la nit del segon dia. Era una nit fosca, sense lluna i començava a plovisquejar.

—Està vostè preparat? —va dir lacònic a manera de salutació—. Lligui la maleta a la mula i marxem, que tenim moltes hores per endavant. Una nit esplèndida per a una excursió, no troba? Avui no crec que ens trobem a cap *miguelete* per aquí. Redeu!, amb la nit que fa.

El foraster no va entendre el comentari del nou guia, però es va imaginar a què es referia i li va correspondre amb un mig somriure tremolós, o potser una ganyota de temor. Es va cordar la gavardina i s'apujà el coll, i es va abaixar les ales del barret perquè l'aigua no se li entollés. Disposats ja per sortir el passador es va dirigir de nou cap a la casa amb la intenció de tancar la porta —va pensar el foraster—, però en comptes d'allò va agafar el tirador i la va empènyer per tornar-la a obrir. D'una llambregada li va reclamar l'atenció, i amb un posat altiu li va formular:

—Senyor. No creu que abans de partir oblida alguna cosa? M'ha de pagar —digué—. Cobro per avançat.

El foraster va caminar els escassos metres alhora que regirava a les butxaques interiors de la gavardina. Quan va arribar on era li va lliurar un sobre amb diners.

—Aquí hi ha les cinc-centes pessetes. El que s'havia pactat —va dir sense donar-li opció a rèplica i se'n va tornar. No fos que aquell també volgués estipular-li nous preus de darrera hora.

El jove guia va comptar amb rapidesa els bitllets. Se'ls va ficar a la butxaca i després va tancar la porta amb clau, que va tornar a desar sota la mateixa pedra. Satisfet, va prendre les regnes de la mula i va exclamar:

—Doncs llavors, anem-nos-en!

El pla establert pel passador —i així li ho va explicar al seu *client*— consistiria a arribar fins al poblet de Tor, després d'haver superat Alins, ja molt a prop de la frontera amb Andorra. A continuació, remuntarien el port de Cabús i entrarien al Principat pel coll de la Botella. Arribat en aquest punt donaria per finalitzada la seva feina. Des d'allà no li seria difícil fer cap al proper llogaret de Pal, on hi trobaria l'aixopluc desitjat.

Amb ritme pausat però constant van remuntar tot el marge del riu Noguera Pallaresa, fins a Llavorsí. Allà, van girar a la dreta amb direcció cap a la Vall Ferrera. L'inicial plugim es va anar intensificant fins que, passats alguns quilòmetres de Llavorsí, va explotar en un tempestuós xàfec. Tot i que el camí continuava sent planer i assequible, en aquells moments era impossible continuar. Del llom de la mula van treure uns grans plàstics perquè fessin les funcions d'improvisats impermeables i van decidir arrecerar-se de la impetuosa pluja en el primer sortint de la muntanya que trobessin. Si més no, amb aquell mal temps, no es toparien pas amb cap patrulla de la Guàrdia Civil.

Quan va escampar varen reprendre la marxa, esquivant pel vessant de la muntanya els aïllats llogarets que es creuaven pel camí.

A trenc d'alba van arribar als voltants de Tor, el darrer gran escull del recorregut. Mancaven uns quatre quilòmetres de port fins a la frontera, però molt més lents i durs que els més de trenta caminats fins aleshores. D'altra banda, al poble s'hi assentava, de forma permanent, una petita guarnició de la Guàrdia Civil: dos agents i un caporal. Havien d'actuar de forma cauta i previsor per no engegar-ho tot a rodar. Així doncs, acamparien en algun resguard a mitja muntanya, amb perfecta visió sobre el poble, i des d'allà controlarien la casa quarter. A més, descansarien per torns unes hores, que bona falta els feia.

Cap a dos quarts de nou del matí van veure sortir la parella de civils disposats a realitzar la patrulla diària. Amb alegria continguda van constatar que es dirigien en direcció oest, cap a Alins. Perfecte! Camí lliure fins al port, van pensar. Van recollir els estris i van deixar transcórrer un marge prudencial de temps, no fos cas que reculeessin. No ho van pas fer. El foraster va somriure amb satisfacció i va sospirar alleujat. Ara sí. Ara ja veia clar el final de l'ardu periple. Qui li hauria dit, tot just una setmana abans, que ho hauria aconseguit. Ja podien reprendre el camí cap amunt del port, cap a Andorra... envers la llibertat.

Però els anhelats desitjos i les ànsies llibertàries es van truncar a meitat de la pujada. En l'ascensió cap a l'Arcàdia del futur, cap a la somiada terra promesa de pau i llibertat, va oblidar, per un instant, la baixesa de la condició humana; i la cobdícia va fer la resta.

L'oblit li va costar la vida.

Ascendia pel tortuós camí —obrint pas davant la mula— quan, en un malaurat moment de complaença, es va detenir per admirar el cel entre núvols que s'obria per sobre la carena, en un inequívoc senyal del seu propi assoliment i destí.

Fou sens dubte l'última impressió de la retina.

Es va desplomar a l'instant a conseqüència de la profunda ferida que li va destrossar el crani per darrere. Una mà, supo-

sadament amiga, assassina i traïdorena, va dirigir l'esmolada pedra que el va colpejar per acabar amb la seva vida.

La roïnesa del criminal acte no es va fonamentar en la certesa sinó simplement en la suposició. Un foraster de ciutat, amb inajornable interès per travessar la frontera, amb estil desgastat en el vestir i posats d'exquisida educació, que ni intentava regatejar en abonar per avançat els serveis i que anava afliuxant diners en els davantals de les pobletanes, per força n'havia de dur més.

Mil pessetes ja haurien justificat el feixuc treball d'haver de desfer-se després del cos. No obstant això, la sorpresa va ser majúscula en descobrir la gran quantitat de diners que transportava. De curs legal i en perfecte estat, col·locats en petits feixos curosament disposats en fines bosses de plàstic adherides al cos: trenta mil pessetes. A més, en una de les butxaques interiors de la jaqueta, va aparèixer un saquet de couro amb monedes d'or i plata, i algunes joies. Però el premi gros va arribar en estripar la maleta. En un doble fons, perfectament camuflat, més de vuitanta mil pessetes en els seus corresponents feixets.

Tot un tresor.

L'incaut foraster jeia a terra sobre un bassal de sang, amb la roba esquinçada i totalment desvalisat.

Havia arribat al punt final del seu viatge; a dos quilòmetres escassos de l'ambicionat destí.

CAPÍTOL I

Quaranta-tres anys després. La Seu d'Urgell, 1987

TOTA AQUESTA MALEÏDA HISTÒRIA va començar a principi de març, el dia que la Laura Viladomat, de qui mai no n'havia sentit parlar, va venir a veure'm des de Barcelona a la Seu perquè l'assessorés en el seu treball de tesi.

Jo soc historiador.

Vaig acabar els estudis de Geografia i Història a la Universitat de Barcelona l'any 1979. Ara em dedico a la docència. Fa cinc anys vaig guanyar les oposicions per a professor d'institut i una plaça de titular d'Història al Joan Brudieu de la Seu. Des de sempre havia estat la meva prioritat acabar els estudis, tornar al poble i desenvolupar-hi la meva vida. Podria semblar poc ambicions per part meva, però era el que llavors més em venia de gust. Així doncs, quan vaig guanyar la plaça vaig abandonar la tesi doctoral, que realitzava a l'Autònoma, al Departament d'Història Moderna i Contemporània —el mateix departament del qual encara és becària la Laura Viladomat—, i vaig instal·lar-me en un pis de lloguer al carrer Iglesias Navarri, a la casa del francès, molt a prop del nou lloc de treball.

Per això mateix la Laura em va venir a veure.

Els antics professors de doctorat, i en especial el meu ex-director de tesi, el doctor Manuel Solano, li havien parlat molt de mi. M'havia passat més de dos anys recaptant informació

sobre les rutes del contraban al Pirineu de Lleida durant la primera etapa de la postguerra, i en particular a la dècada dels quaranta. La Laura Viladomat s'havia interessat —pels motius que més endavant em va explicar— en les activitats dels grups maquis en aquesta zona durant el mateix període. Per tant, ambdós teníem molts punts en comú. La meva recerca sobre les rutes i els mateixos contrabandistes aportarien llum a la seva investigació. El doctor Solano li havia proporcionat el número de telèfon i l'adreça, i l'havia instat que es posés en contacte amb mi. La Laura i jo vam acordar veure'ns a la Seu per parlar de l'assumpte.

Ho recordo perfectament perquè pocs dies abans que ella pugés, el dissabte anterior, l'últim del mes de febrer, havia estat l'aniversari del meu pare, l'Antònio, i havíem celebrat el seu seixanta-setè natalici amb un dinar familiar.

Fou el seu darrer aniversari.

La casa dels pares és una d'aquelles de tota la vida de la Seu. Una senyora casa.

Situada a la part alta del carrer Major es tracta d'un edifici cantoner de quatre plantes i baixos. Al primer pis hi he viscut tota la infància i adolescència. En els darrers temps només hi vivia el pare, des que a la primavera del 1978 —aviat farà deu anys— va morir la meva mare, la Montserrat, d'un tumor cerebral.

Tot va anar molt de pressa.

El maleït tumor va aparèixer sense avisar i se la va endur.

La pèrdua ens va afectar a tots durant molt de temps. Però ella se n'havia anat tal com sempre va viure: sense molestar ni donar feina a ningú. De puntetes. Quina gran dona!, reconec ara, quan hi penso.

Les inestimables virtuts, que per òbvies mai no li vam reconèixer, les havia sabut trivialitzar en vida darrere una fèrria cortina d'humilitat, modèstia i tolerància.

Bàsicament, era una persona bona.

En aquella època jo era a Barcelona, estudiant. M'havien trucat d'urgència perquè pugés a la Seu. No vaig ser-hi a temps. Durant nits la vaig plorar angoixat, com un nen, en la solitud de la meva habitació. Reclamava impotent aquella presència i aquella abraçada maternal que sempre m'havia sabut confortar en les dures contrarietats adolescents. Però ja no hi era. La meva mare se n'havia anat.

També va ser un cop molt dur per a la meva germana Núria. Però ja fos per l'empara del seu marit, en Jaume, o potser per la vivificant presència dels tres petits, es va comportar com la més sencera de tots tres.

No va ser aquest el cas del meu pare.

Durant uns quants mesos el buit deixat per la Montserrat el va enfonsar en la misèria moral més absoluta. Si bé la família de la Núria vivia a la mateixa casa —al segon pis— i procuraven sempre tenir la màxima cura d'ell, l'Antònio va començar a retreure's cada cop més en si mateix. Va abandonar ràpidament la rutina diària de baixar unes hores a la carnisseria que la família tenia a la planta baixa i que des de la seva jubilació portaven la Núria i en Jaume, per quedar-se a casa literalment a vegetar. I el més preocupant; va començar a desatendre els amics i va prescindir de cop de l'altra sagrada rutina diària: *carajillo* a l'Orient i partida de botifarra després de dinar. La introversió se li va agreujar fins al punt que no sortia de casa i encara menys hi volia veure ningú, allà. Tan sols es passava les hores mortes mirant extasiat el carrer, entre cortinetes, a través de la vidriera del gran finestral del menjador.

Per tant, allí, en aquell primer pis, vam celebrar tota la família el darrer aniversari del pare, el dissabte 28 de febrer, pocs dies abans que arribés la Laura Viladomat a la Seu i ho trasbalsés tot.

Director de la col·lecció: Sebastià Bennasar

© del text: Jordi Jordana, 2021

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: setembre del 2021

ISBN: 978-84-1303-292-4

DL: L 482-2021

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L.

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.